

Jakob Hendra emakeelse kodi idee - 1
Löögi (H).

EESTI PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND 13265
P R 10

Tähelepanu saotumisel muu-
tunud meil enne seda pikemat aega
kestnud võtlusest emakeelse hariduse
võimaldamisele eest ajaloalise üleri-
mise objektiks, sest see ei ole end enam
mingi oleviku probleem. Nii on siin
paigutuses on see probleem taas
jätkuvalt, kuigi hoopis teistsugustes
oludes ja tingimustes. Aga, siiski
on tihti meenutatakse nüüd Eesti
Aleksandrikodi kui mingit konkreet-
set, kehaletut võtlusest Eesti ma-
keelse kodi eest. E. D. K. on küll
võtnud kui sümbol, sest eesmärk:
Eesti Aleksandrikode emakeelse koo-
lina jäi kaotatuks. Kuigi jäi
eesmärk - emakeelse kõrgem kool -
jäi tõrjalt kaotatuks, kuid
kelle eesmärgi taotlemisest tekkis
rahvuslik ühiskondlik, mille
alatus ja mõju oli suurem, kui
selle algatajad võtsid aimata või
kaasalged kiitaks. Seda seetõttu
tõha alles järelfolvel.

Näenduses Eesti Aleksandrikoo-
diga on järelfolvel teadvuse
kõrgeks Jakob Hendra nimi
(lahutamata osana)

2
Aga maale läbi anda tänase ette-
pande teema enda juurde ma olen
suunitud siiski tugispeetud kooli-
jate kaunatlikkusest juurde jätma
ja veidi jätma elukorra juures
meie kodumaal läinud sajandi kesk-
jaguni, i.e. ümmarguselt 100 aastat
tagasi.

Talupoegade suunamisuse kaotami-
sega seadusega kaasas kinnisev ka-
lehenemist elsti (ja lätid?) talurahva
alghariduse korraldamine. Selle järel
oid kõik koolikohustusele 10. elu-
aastast alates ja igas vallas jidis olema
oma vallakoolis ja koolimaal ke. kühel-
konnapool. Aida P. - eestis jäi kühel-
konnapoolide asutamine vabatahtli-
kuseks. Need mõlemad õppeasutused oid
suakeelsed. Koolikohustuse korraldusi
ei tulnud, kellelegi wähessegi ei
keed õppeasutused wiskriid olla ka
mitte-suakeelsed. N. m. koolide õppe-
programmi kohta, waid lühidalt üüfajis
et vallakoolis oli lugemine, katekis-
mus ja kirikulaud. P. eestis wõeti valla-
koolide asutamisest iga tuhande mees-
kinge kohta 500 - L. eestis aga 500
speeshinge kohta 1 vallakool.

Lõuna-Eestis wõeti veel seaduse
järel kühelkonnapoolide asutamisest
iga 4000 elaniku kohta 1.

kooride õppeprogrammi kohta kui - (3)
jalgu, et koolide õppekavades
ei ole nähtud ka kirjutamis-
ja arvutamis- ja fakuti-
meid, võtteid, mis on vajali-
ked kaasaegses koolis, hõl-
te aruandemise ja loetelusannete
mõistlikkuse tähtsuses, mis on ol-
nud aladuses.

Algsel ajal väga armuti kui
koolide välise, kui sisemise olukorra
foolast - mille juures ei ole siin õi-
malis peatuda - kuid aastate
jooksul järele olekord (kirjutamis-
ja arvutamis- ja õpetamise sissevi-
mine koolide õppekavadesse 1850.
Siis maad ja hiljem ka Eesti maad)
Nii seid need maadale maad
tund õppeasutused tegutseda, ca 40 aas-
tat. Siis aga hakkasid jõudma
nim. koolide, mitmed koolid
mud tulid, mis 1860. aastail
mandarid juba tingimata tõub-
tulult ilme. Meie mees saksluse sees
hakkas üha teravamalt isik tulema
kõn, et baltimade järele, eest-
lased ja lätlased sulagu saksa rah-
vuse, mida parem, seda parem!
Selle radikaalse sakslaste ringkonna mees
kantsimeis esinaja, kes oli Teituri-
kooli ajaloo professor Schirren, kes oli

ka. Opetatud Eesti Seltsi esimeheks (4)
Aastaks 1863. a. algul Eesti noorikute
saksakeelsele õppeasutusele välgandmist,
et selle kaudu hõlpsasti eestlaste
saksastamist. Aga veelgi kaugeemale
läks Liivimaa kindralsuperintendant
ja fiitloz. F. Valter, kes 1864. a. märtsis
oletud riitellakõne maapäeva-jutluses
avaldas lause kahetust, et eesti ja
lätid rahvad veel püüvad järele hoida oma
riitellakõnne ja meidugi ka pastor-
kõnne ohtu programme, kuna jätis
rahvaste saksastamist. Liivimaa riit-
tel- ja maaiskond on saksaline? küüdis
piiskop Valter oma jutluses, "ja et me
hänepäeval siin võis ütelda, "kogu Liivi-
maa on saksaline, see suhtes olame ise
kõigepealt diinud, kuna meie selgusetas
pistledis nende ajalooist kadunud rahva-
likeide kildude vastu, püüdsime seisi-
litada nende rahvast, vastupidiselt nende
endi loomusest ja seisundist tingitud
tingimile saksastada ja seega ühtlasi
seada võrdseis oma hämadega ka rahvas-
likult, kogu see on juba toimunud
usulisel alal. - Kui see veel võimalik on,
tubtan Jumal meie enda kühaldast
armastust, et seda tegemata jääkut tagasi
järele korda seata, kumelt seni juba au-
selt, noorikute ja edasi noorikutevõrk
kõrvalde kaudu. Jalutus: "Saksa riit-

tel- ja maiskonnaga kindlates jões, (5
võite julgusti vaadata kendele, kes peale
Teid Teie tööse tulevad, ja võite juba
kindel praegugi sellest rõõmu teada,
et need (s. t. end. lapsed ja lapsed)
omad ajal võivad tänuvõttes Teie vastu
rõõmustada oma saatsa kellest ja har-
idusest, kosmusest ja tundusest ümber,
kui jumal tahab, see täielikult kogu
kodumaa.

// Kõik Nalveri kogu kaitse ja suu
// Kõik Nene maarahvustele (ringkonnas).

sad algul 1860. a.

Samaaegselt algas täielikult viiekeses
ja tagasihoidlikuses Viljandimaal, Paiste
ja Tarvastu kihelkonnas algul ühe ka-
määrane liikumine - mügil konkreetse
keelil mälestada Keiser Aleksander I
ja Eesti rahva juhtlaskemist. Algu-
mälestussammas. Hiljem aga keel.
Algetajate figureerivad mõned ma-
koolmeistrid ja ärksamad talupojad
See on maamoodi tüüpiline suure alga-
tuse esimene raskustega võitlemisest.
V. Jannsen ei avaldanud selge sõnu-
mita selle algatuse kohta. Ohuelik
keelal viivimaa keelner dr. V. Oefingeri
juure (O. Harbergi osa selles).
Valmimise koori programmeerimise
sarnise viisidus. Viimase sugustele sead-
-

asutustele. Enda eli tarvis peeti (6)
tarvilikuks mõn kütride targemalt ja-
delt. Muudusid igasugused haldused.
Tõõrdumine kaas uues õpetatud Eesti
Seltsi ~~elava~~ tööle.

Ja 23. apr. 1863. seisis prof. Schirreni
kaas Taga delegatsioon, kes kuulus kuu-
kerid koolijõudajid J. Adamson ja H.
Wihuri. Varras ja taluperemees Hain
Hennu ja esitas oma kava ja palusid
nõu selle kohta. Prof. Schirreni korraldas
koosoleku konventuaalides, kuhu kutsu-
ti ka kooliõp. Jakob Huert, kes ei oleud 24-
aastasegi järgmises järeles.
Koosoleku kaeik protokoll järel.
Kui kiiresti kirjeldavad seda õljandi-
manlased. Juba kodi kava esitamisel
kõrtnud prof. Schirren, kas Eestlased
ei taha selle kooliõp. Venelastest üle tõusta?
ja lausunud ise selle peale, et see Eest-
laste kõige õigem ja õnnelikum tee olla,
kui nad Sakstest, Aaktsivad ümber
muudetud. Ja sealt ei saanud nad
mingit nõu ega ab. Oma ümardusele
kõrgus kurnud prof. Schirren, et kas
nad ei tahaks kogu asja jätta OES-i
kätte. Selle kohta kirjutas ta osalevate
"Seda aga me ei julgenud lubada, sest
et selgesti aru saime, et Eesti rahvas
ja keele suretamise vaim selle Seltsi sees
ennast avaldas.

(7.)

Alga meti meti oli sellel koosolekul
 seatuslik tähendus. Seda viibis noor
 õpetaja Jak. Hunt ja gümnaasiumi koori-
 õpetaja G. Blumberg, kes kutsusid fethi-
 und viljundimaalased kohe pärast koo-
 solekut oma koju, kus neideti, kuni
 armastuskilled "tekkid ja eriti ilus,
 unustamatu õhtu", nagu kirjutab hiljem
 G. Wüner, ja lisab, juurde, et kui nad
 ei oles mitte hiljem G. Blumbergiga ja
 Jurdaga koostöö saanud, oleksid nad
 seal "hoopis abita, nõuta ja tööstita
 koju jõudnud".

Sellest, ilusast, unustamatust õhtust
 24. apr. 1963. algas Jak. Hunt kontakt
 Eesti Aleksandri koori (mõttega ja algata-
 jatega ja kelle juurde ta jäi ligi viieks
 aastaks ühneks.

Järgneva kuu aasta kestel andis
 meid viisid J. Hunt lüesandeks,
 mille tule oli aeg ette veeretamud.
 Sündumise koorifõllule viis ta tegelike
 ühenduse tegelike koorifõlluga, koori-
 klassi, kus ta aastate kestel sai tuhande
 nädalate sestis joistega, sündumud pda-
 googi filguga ta uugi nende mureid
 ja raskesti mõõkselles kooris õpimisel.
 Muudugi ta peentus seal, koolis ka oma
 rahvusest võõrdumutega ja sai tundma
 õpida ka nende hingele. Need väär-
 tuslikud tähelepanekud said talle

aluses tema färestise suakeelse keele
 ideoloogia ~~teadmisel~~ keijundamisel.
 Lähenev 1. Eesti laulu ^{19. juunil} ~~1969~~ ak. Hendap
 lauges austar ülesanne - esineda seal
 prokõnega. Ja 30. eluaastale lähenev
 J. Hunt võtis oma ülesannet tõsiselt ja
 asus koolega oma kõne koostamiseks. Väh-
 kvaasti juba mais valmis oli kõnetelest
 valmis, sest sellele on juba kirjetatud
 (9. mail 1969. / 19. juuni asemel). Hiljem
 aga selgus Hendap, et valminud tekst
 on laulupeol liiga pikk ettekanamises
 ja lühendas seda tunduvalt. Tõga sedagi
 ei saanud ette kanda tugevõrvi ühea-
 sajalt tõtta, vaid võttas sellest ainult
 oma keemelseks osaks kolm röövi.

// Punkt pedagoogiline. 789 laulu + 156 origi-
 Igal pool on ju üldse koorid ^{riiust} ~~ilka~~ ^{viidus}
 ahen keele. (15.000)

2). On tarvis erilisi kõigemaad (9)
Koolis talurahva tarvis või nende
ametnikele -

3). Sellest tuleb suurt tulu kogu
rahvale maakoolide kaudu
tekkiva kirjavara läbi.

(10)

See oli ainult algus. Liikumise kasvades kasvab ka kunst. Ta süven-
das laulupeokõnes esitatud teese,
arendas edasi ja täiendas neid jär-
jest uute ja uute argumentidega.

„Meie koritavad ja haritud lapsed?
6. juulil 1870. Helmes olanud kõigi-
lõunisel peetud kõnest:

Kunst tõstis üles kõige pealt juu-
duse koritavad laste lapsed.
Kes haridust, saaval - need lähe-
vad oma rahvale kaduma.

See lugu on iseenamisi suurel
„kurvastuse ja valu. Eesti rahvas
on äärmiselt, füüsiliselt, juba-
lad, ja õpetajaid on rahva har-
imise põlled, häda- ja tarvis ja kes
on ühiskondliku töö ja võimekuse
peale kindlam ja soovitam
kui kindlamad eestlased ise?
Nemad mõistavad trieste keelt,
nemad teavad rahva eluviisi ja
kombeid, nemad tunnevad rahva
tarvitusi ja vajadusi, hädaid ja
vigu kõige paremini, kui aga sil-
mi lahti tahokad korda, nemad
võivad neid ka kõige paremini juhatada

abõõs ja laudada, kei aga muide
tublid ja mõistlikud mehed ja
neil aruastuse tuli; sindame / föle;
keid võetakse tõrjumata, kaksiti
mõtlema, lahke sun ja sindamega
vastu sest keemad on chakased, ke-
mad' on suguvennad. Meie teame
koik, kõin ehk mugulane meeldab
estlaste hulgas, paljo. Meie keeti-
datud Vennad Eesti Rahva liikmetes
jääma, olgu keemad mis seisuses
või ametis takes; see on: keemad
peavad sindame ja meeliga oma
mugurakoa jõe koidma, nende seas
ja nende tuleks elama, aritama,
juhutama, õpetama, kaunistama,
kemmata oma Vendi. Kõhda
kei õige Vennadel siin, one
lunakult, vanad ja kusest
võrskade kisi armastus ja kallius
pidama, ja kõigiti fiiidama, et meie
tulevaid aegid minevastest õnnelise-
mad saaksime olema. Seda võtab
aspirlegu, kei tõesti meie Eesti-
suga haritud rahvaste hulka
tahab astuda. Seda ootab rahvas
se, kes meid siinistama, kas-
vatama, kallistama ja hoida
tasumist tagasi loobab.

(12)

"Iga kehtunud rahvas on üks
elav liikunud olemus, mis
üksi siis tervete, tubliste ja
rõõmsate elude, võib, keegi terv-
vilised liikunud temas, edes leiti-
vad, mitte muialt kargades
laenuatud".

Esimene ülesanne töös Eesti
"Aleksandrikoori beaks" (1871).

1) "Esitaks peame tunnistama, et
kõik tõeline ja täieline, inimese ja
mõjuga õigus, mis hästi väsimu
keegi ka rühma aretamise ja har-
mise, üksi sündinud suakeeli
inimesele antud saada võib".

"Sellesamaal saksa keeli, Prantsusmaal.
"Õige usk in õige elu juhatus
võib inimesele üksi tema suakeeli
täiesti antud saada".

2) Rahvast võõrdumise kehtmas.
Ms. ta ritleb: "On meel ja sõda
hõnda rahvast lahkuvad, siis lah-
kus ka kõik osavõtmine rahva elust
tema tööst ja tegudest, tema keasust
ja kahjust, tema rõõmust ja kurb-
dusest".

Edasi: "Eet see kahjuline, ja riitu rah-

13

Nest lahku mine ja see salgamine
meie seast kaitkes, seus on väga
tarvis, et meie koolid saaks ole-
misega, kui palju kui isal võima-
suse ühendatud jäävad. Aga
kõige suurem ja kindlam side,
mis inimesi koos hoiab, on pääl-
sus, kende keel?

3) Kirikus kuulatakse jumala-
sõna eesti keeli, kohut, mõis-
tusele eesti keeli, seetõttu keeli-
vad meil eesti keeli, kuta- ja kithel-
(konnakodides õpetatakse eesti
keeli, — mis peab siis kõige
meis kodudes teistiti olema?

Tegeleme sellega, kuidas eesti keele
oskust hävit. kohtus,
„Meie juures jääb kinnakodides
kui kõvale, et jõistid, kui sealt
võlgi tulevad eesti keelt küigi
jalgi ei mõista, kui kithelkonnakodis
jõistid, sest ta ei jõua kognitsiona-
kohtus, et see protokollid, korda
füüsiliselt kirjutada... See on
vabatsõnase väärt, ka juba asi,
isolevaks kohtades ja kontraktide
tegemise juures, mis iga küh-

teatud sõna ja ütlemine palju
kavalust".

(11)

Kui nõutakse rahvale, mis tule-
duguseid õigusi siis ei või unu-
stada, et need antakse nende kätte,
kes need kuidagi teha oskavad.
Prohveteleand sõnad: "... murtsi-
gem, et meie mehi saab keeseti
kuidagi oskavad ja kavaluavad,
teisteks eestlased on keele ja meele
poolt."

"Mis Aleksandrikoorike Vasta
pannaakse ja mis selle pääl kostab"
(1872).

Mine aastase kogjanduse ja selgi-
tuse järel oli selge, et kõige out-
linumad vastused on saksa soost
pastorid ja et sellega tulei teha
kohkem ja kohkem häälis keele-
daval, et eesti rahvas ei seudu
edasi elama jääda, te keev ära.
Suurte seelika. Hunt' toob niisel
vastuvõtteu m. d. palju võtke sak-
varti füsimist, keit. Venderlo ja
baskide koluta. 'Fa see ei ole ka
võimalik eesti rahva juures

15
"Ja si ole võimalik lesta. Lühemad -
rahvastad, ühivaldad teel. Rahva
loomust ei saa omesti tunnistada.

"Nende ~~te~~ riikide kirjutajad on
mitte aastat kolmeist suures
ja mitmeulassilises korras olud.
Kus kulla lesta lapsi õppimas oli.
Ta on näinud oma silmaga häid
nissidest, õige tuleb, kui mõnes
majas vanemad ja perekond fun-
dulist ja jõulisest rahvast
rõõgivad. Niiugusti Eesti Va-
hemate ja perekondade lapsed on
lõbistike arwates palju suuremad
ja kangemad õppima, kui noored
Eesti poisid, kes juhtast talutoast
tulevad ja eene Saksa keele Sa-
mist, kogu selget Eesti keelt rää-
kivad."

"Rahva keel on kas kulla keel,
"Kust igas, kes vaime töö teeb,
Narandust Naranduse järel võtta
Nõib ja ta si lõpe iga ära".

Siit nähtub ka, et ta on tuge-
vasti Herderi mõju all. Teata-
vasti Herder, Kant ja Haman
mõjuvaline on tugevasti mõju
sõnad. teda Herder Riias 1764-69
"Stimmen der Völker in Liedern"
(1778-79) kus on ka lesta ja tun-
nustamine

(16)

"Kas omast inimesest, lugu ei pea,
see ei ole mitte väär, et teda eluke-
slas nimetatakse?"

Aga ta seab siin alles sihtjooned
meie rahva tuleviku seisukohalt.

Siin on palju uurida.

"Kui palju majal, on ka meie rahval
ja maal mitu asja ja olemist, mis
õpetatud meeste isiklikes uurimise
asjades võivad tehtud saad. ...

... Niiugused asjad, kaitses
rahva keelt ja tema mitmekamelist
münded, rahva vanaaegsed mäles-
tused, laulud ja jutud, vanad
õhjad ja mõistatused, rahva praegused
kõrbed ja veel järele jää-
nud elausk, kootade ja jätade
kiinud ja mõni muu tähtis asi
rahva elus ja tema asupaikades."